

EUGEN SIMION – INSIGNE LA REVERUL OPERELOR LITERARE

Viorel Coman*

Inițial, ar fi putut spune ca și E. Lovinescu: „Nu car nici pietriș, nici nisip, nici var, nici apă, – operații de altfel foarte utile. Sunt critic și nimic mai mult, dar nici mai puțin.”

Și, o vreme, chiar așa s-a întâmplat. Din 1958 până în 1989 semnează în primul rând cronici literare adunate și ordonate în patru masive tomuri *Scriitori români de azi*¹. Se mai adaugă *Proza lui Eminescu* (1964), *E. Lovinescu – Scepticul mântuit* (1971) și editarea operei de critic și istoric literar a lui E. Lovinescu (vol. I-IX).

După 1990 apare fascinația marilor proiecte de care cultura română avea mare nevoie. Împlinește visul lui C. Noica de la începutul anilor '70 de a salva prin publicare *Caietele eminesciene*.² Coordonează *Dicționarul general al literaturii române* (vol. I-VII) și *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică* din care au apărut volumele I-XXXIII. Inițiază proiectul *Opere fundamentale ale literaturii române*, o colecție tip Pléiade, în care au apărut deja peste 200 de titluri cărora le semnează studiul introductiv, o adevărată micromonografie. Se mai adaugă organizarea celor douăzeci de ediții ale simpozionului academic internațional „Penser l'Europe”. Și nu în ultimul rând, coordonează revista „Caiete critice” și grupul de „caietști” care publică aici.

Sunt evenimente deja fixate în mentalitatea publică. Dacă cineva ar încerca să scoată din memoria culturală a ultimelor decenii aceste mari proiecte – unele finalizate, altele în desfășurare – va avea sentimentul golului istoric.

Acestea îl plasează pe Eugen Simion în seria umaniștilor români care formează jugulara literaturii române, de la Cantemir și Hașdeu, la G. Călinescu și M. Eliade. În ultimii ani a dat ediții *ne varietur* majorității cărților sale. A lăsat la urmă, sperând că *timpul va avea răbdare*, forma ultimă, definitivă, a istoriei sale literare *Scriitori români de azi*, capodopera sa neterminată, zid neisprăvit, niciodată părăsit.

În *Cuvânt înainte*³ la ediția *Scriitori români de azi* (vol. I-IV), ediție prescurtată pentru cititorii din Republica Moldova, autorul mărturisește că vrea să scrie o istorie a literaturii române a unei jumătăți de veac, de la 1941, de când își încheia G. Călinescu *Istoria...* până la finalul anului 1989. Adică „cea mai sumbră epocă

* C.S. II, Muzeul Brăilei „Carol I”; E-mail: viorelmortu@yahoo.com.

¹ E. Simion, *Scriitori români de azi*, vol. I (1974), vol. II (1978), vol. III (1984), vol. IV (1989).

² *Manuscrisele Mihai Eminescu* (2004-2009, 38 vol.).

³ *Cuvânt înainte* la *Scriitori români de azi*, vol. I, Ed. David, Ed. Litera, București, Chișinău, 1998, p. 6.

din istoria literaturii române și în general din istoria modernă a României” cum nota autorul într-o tabletă despre *Cronologia vieții literare românești*.

Din această punte cu *Istoria...* lui G. Călinescu rezultă trei chestiuni. Mai întâi, că „avem o strălucită literatură” (G. Călinescu), scrisă pretutindeni unde trăiesc români. De aceea, după Revoluție, Eugen Simion scrie despre toți scriitorii români importanți din Basarabia, Bucovina, Voivodina. De asemenea i-a cuprins în sumarul „scriitorilor români de azi” pe toți cei care în vreme neprielnice firii lor, au luat calea exilului. Despre M. Eliade, Emil Cioran, E. Ionescu scrie eseuri substanțiale. Cu Petru Dumitriu are convorbiri ample și lămuritoare pentru destinul acestui mare prozator. Scrie eseuri despre Vintilă Horia, Virgil Tănase, Paul Goma, Bujor Nedelcovici, Dumitru Țepeneag și alții.

Cu aceste analize ale operelor scriitorilor din exil, Eugen Simion confirmă ideea călinesciană din finalul *Prefetei Istoriei...*⁴: „literatura română e una și indivizibilă”.

Și în al treilea rând, oricât de sever ar fi fost vadul de amărăciune pe care l-a traversat sufletul românesc în a doua jumătate a secolului al XX-lea, România nu a fost „o Siberie a spiritului”, cum formula radical și de departe Ioan Petru Culianu.

Astfel, *Scriitori români de azi* a devenit un imens șantier literar, niciodată părăsit, poate cel mai mare din literatura română contemporană. S-au adăugat portrete, sinteze, s-au nuanțat ierarhizări, s-au purtat polemici pentru apărarea ideilor cărții.

Mai era și dorința de exhaustivitate, căci „o istorie a literaturii române cu 1200 de personaje nu se face bătând din palme”, cum notează autorul în *Postfața*⁵ la ediția a doua a primului volum, 1978. A publicat și șapte volume de *Fragmente critice* – titlu sugestiv al laboratorului de creație – cu texte care, în final, vor fi cuprinse în ediția finală *Scriitori români de azi*.

Oricum, a rămas ultimul șantier, ultima sa carte care își aștepta forma *ne varietur*.

Timpu, sperăm, va confirma existența în mapele autorului, a unui proiect de sumar pe care un editor iscusit să-l finalizeze. În câteva interviuri autorul a dat lămuriri necesare. În mod cert a considerat *Scriitori români de azi* opera care să-i încununeze cariera.

Istoriile ale literaturii române contemporane au mai scris Alex. Ștefănescu, Marian Popa, Mihai Iovănel, Ioan Holban, Cornel Ungureanu, Răzvan Voncu și alții. Capitole substanțiale despre literatura română din a doua jumătate a secolului al XX-lea se găsesc în istorii cuprinzătoare ca timp istoric, semnate de N. Manolescu, Ion Negoïtescu, Ion Rotaru, D. Micu, Mihai Zamfir, Al. Piru și alții. Dar niciuna nu are amplitudinea istoriei lui Eugen Simion. E o operă scrisă pe măsură ce erau publicate cărțile comentate. E, cu alte cuvinte, scrisă din mers. Nu se compară cu o istorie a literaturii pe o anumită perioadă trecută, cu toate cărțile pe masă, la îndemână.

⁴ G. Călinescu, *Prefață la Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941, p. 9.

⁵ E. Simion, *Postfață la Scriitori români de azi*, vol. I, Ed. a II-a, Ed. Cartea Românească, București, 1978, p. 754.

Aici e altceva. Surprizele pot fi mari. Aproape întotdeauna cărțile noi, prin recul, au un efect spectaculos asupra cărților anterioare. Cartea nouă modifică adesea substanțial trecutul. De aceea ochiul cititorului trebuie să fie mereu proaspăt, „cu retină odihnită”, cum spunea cineva. Arcul criticului este mereu încordat, săgeata e bine aleasă și cu vârful înmuiat când în licori tainice, a căror chimie numai autorul o știe, când în otrăvuri negre. Respectă mereu cu sfințenie îndemnul thibaldian „Atenție la unic!”

Scriitorul român al acestei perioade a trebuit să învețe, pentru a supraviețui, ceva ce predecesorii săi nu au avut nevoie: a trebuit să învețe să scrie „pe dedesubt”, precum călugărul lui Arghezi din *Icoane de lemn*. La vicleniile istoriei, scriitorul român a răspuns, vorba lui Marin Preda, cu viclenii și mai mari. Teroarea istoriei a provocat ficțiunea. Cum a răspuns acestei provocări ficțiunea este marea problemă, unică în istoria noastră modernă. În aceste condiții, funcționarea spiritului critic în selectarea, susținerea și impunerea valorilor este una din cele mai complexe provocări.

Eugen Simion a fost un constructor cu o viață dominată de „corvoadă și jertfă” sau a fost „o ramură cu umbră”, cum i-a spus Nichita Stănescu la aniversarea de la 50 de ani.

Și toate acestea într-o viață fără weekend-uri, cum se confesa într-un interviu, cu duminici cotropite de lecturi și redactări. Căci nu numai prozatorii au nevoie de oase tari ci și criticii literari. Visul cel mare al oricărui critic literar – mai ales dacă e unul din aceia care au dominat o epocă literară – e să-și încheie opera cu o istorie a literaturii. Eugen Simion a avut, prin *Scriitori români de azi*, un asemenea proiect literar.

În centrul operei este Generația ‘60, o generație cu destin special, cea care a refăcut punțile cu tradițiile durabile ale literaturii române, peste cezura proletcultistă din anii ‘50. Când se vorbește de această nouă generație se pune accentul pe un grup de poeți și prozatori care s-a afirmat la finalul anilor ‘50 și începutul anilor ‘60. Dar se vorbește mai puțin și mai rar despre generația de critici literari, care a dus lupta literară pentru a impune spiritul nou al poeziei și prozei tinerilor.

Generația „tânără, inteligentă și impertinentă”, cum o numea Eugen Simion, a avut nevoie de o generație de critici care să-i faciliteze mesajul către cititori.

Exagerând puțin, se poate spune că Generația ‘60 este și o creație a criticilor literari Eugen Simion, N. Manolescu, Gabriel Dimisianu, Matei Călinescu, Mircea Martin și Lucian Raicu. Ei au asigurat o mare schimbare de macaz.

O revistă literară a tinerilor, o poștă a redacției, un cenaclu literar, o prefață, cronici întemeiate pe principii estetice în locul fostelor lozinci politice versificate, au făcut minuni în afirmarea unor noi scriitori.

Privind în urmă, nici epoca marilor clasici nu s-ar fi coagulat fără Titu Maiorescu și „Junimea”, nici modernitatea literaturii în epoca interbelică nu s-ar fi impus fără E. Lovinescu și cenaclul „Sburătorul”.

Mai e o problemă enigmatică: problema publicului cititor.

După un deceniu și ceva de îndoctrinare, după ce publicul care fusese deja format se rărise sau devenise inhibat în exprimare publică, te-ai fi așteptat ca la începutul anilor '60 să dai de o realitate de care se lovise și E. Lovinescu prin anii '30, adică „o tinerime rău îndrumată”, formată prin lecturi mediocre „cu confuzii ale esteticului cu eticul”⁶.

Spre surprinderea tuturor, publicul tânăr formează un val de susținere a literaturii noii generații. Întâlnirile poezilor, prozatorilor și criticilor literari cu cititorii erau, oriunde în România, adevărate evenimente.

* * *

Cine recitește cu răbdare și mai ales cu ochi proaspăt cronicile lui Eugen Simion – mai bine se simte asta în paginile revistelor literare – remarcă un dinamism permanent, un asalt reluat în valuri, asemănător cu cel pentru cucerirea unei redute.

Cronicarul nu stă fixat napoleonian în „foișorul cu priveală”, ca pe un promontoriu de unde poate privi în detaliu câmpul de luptă, mișcările de trupe de sub poala pădurii...

Criticul este în mișcare, e asemănător cu un pictor în fața șevaletului, e mereu când foarte aproape de litera cărții, când face un pas în spate să cuprindă ansamblul. Caută mereu unghiul cel bun, caută lumina tainică revărsată peste pagini. Un detaliu – o replică a unui personaj, o notă a autorului devin puncte de sprijin în analiză. Rezultă comentarii dinamice, în mișcări rapide, care găsesc mereu calea inițiativă spre miezul operei. Deși scrise pe măsură ce literatura care face obiectul lor este publicată, în cronici se simte la tot pasul ideea de construcție. Un ochi atent vede ansamblul în care va fi încastrat comentariul.

Cronicarul are parcă în dotare un rassel cu cerneluri. De la o cronică la alta e diferit, e adecvat subiectului. Despre Mihai Beniuc scrie într-un fel; după numai o săptămână, despre Emil Botta scrie cu o altă cerneală. Niciodată nu scrie la întâmplare. Își asumă culoarea operei practicând un soi de cameleonism superior și opera este astfel mai bine pusă în valoare.

Din alți critici citează rareori și puțin. Doar din Ion Negoșescu, Lucian Raicu, Al. Piru.

Undeva, în surdină, parcă pentru a nu tulbura liniștea șantierelor sale, duce polemici aprige și lungi cu fel de fel de mărunți contestatari tip Gh. Grigurcu cărora le taie, ca-n povești, câte un cap pe săptămână, știind că după ceva vreme hidra va ieși iar la drumul mare...

Așadar, există un spectacol al argumentării specifice operei lui Eugen Simion. Semnul vocației criticului este „să ghicească în cremenea inertă posibila scânteie”.

⁶ E. Lovinescu, *Prefață la Istoria literaturii române contemporane, 1900-1937*, în *Scrieri*, vol. VI, Editura Minerva, București, 1975, p. 6.

Azi, recitite, cronicile asamblate în *Scriitori români de azi* te fac să constăți că le citești nu doar pentru a afla ceva nou și modern despre o operă literară, ci le citești și de dragul frumuseții stilului lor. Cronicile lui Eugen Simion formează așadar și o literatură despre literatură. E, la urma urmei, semnul celor aleși.

Cu mult înainte ca marii poeți interbelici să reintre în conștiința publicului – mai puternici și mai amplii decât în anii interbelici! – Eugen Simion pregătea de zor terenul, crea punți peste prăpastia proletcultistă, făcea trimiteri la opere literare care fuseseră până de curând interzise.

În cronicile despre poezia lui Ioan Alexandru face trimiteri la poezia lui Lucian Blaga, în poeziile de început ale lui Cezar Baltag vedea semne din Ion Barbu.

Seria acestor trimiteri e lungă și complexă, iar efectul, în impunerea Generației 60, a fost excepțional. Câteva noi exemple: Nichita Stănescu – Ion Barbu, Șt. Aug. Doinaș – Al. Philippide, Anatol E. Baconsky – G. Bacovia, Ștefan Bănuțescu – M. Eliade, Eugen Barbu (din *Princepele*) și Fănuș Neagu (din *Frumoșii nebuni...*) – Mateiu I. Caragiale, Marin Sorescu – G. Topîrceanu, Emil Brumaru – D. Anghel etc.

De asemenea, nu lipsesc conexiuni cu literatura universală. În *Moromeții II* de Marin Preda identifică semne din W. Faulkner, la Miron Radu Paraschivescu vede influențe din G. Lorca, la Emil Botta remarcă umbra lui E.A. Poe, iar la un roman de Augustin Buzura vede punți posibile cu proza lui J.P. Sartre, la Marin Sorescu, cel din *Moartea ceasului* și *Poeme* vede semne din Jacques Prévert.

Există pretutindeni în *Scriitori români de azi* formulări memorabile care rezumă destinul unui scriitor. Ele sunt „insigne la reverul operelor”, cum le-a numit autorul.

Parafrazând, putem spune că o astfel de „insignă” face cât o mie de cuvinte. Sunt structuri diamantine memorabile, mari metafore critice care, la rândul lor, stârnesc ample comentarii: Nicolae Labiș a fost numit „buzduganul unei generații”⁷ – formulă profetică, proiecție basmică a venirii „zmeului” tânăr.

Mircea Dinescu „e un poet fără complexe, ironic, irascibil și intolerant într-un ceas la zilei, elegiac și sentimental în altul”⁸. Adrian Păunescu e „un poet al bulimiei”⁹ iar Sorin Titel „are alură falstafiană”. Mihai Cimpoi cu „trup mare și mers lent, pare un răzeș din oastea lui Ștefan cel Mare rătăcit în timpurile moderne”. A.E. Baconsky e „un esthet al melancoliei”.

În cazul lui Fănuș Neagu, scrie ocazional mai multe portrete, renunțând de fiecare dată la ceva și adăugând altceva, până ajunge, în acest stil matrioșka, la o formulă esențială: „Dacă zicem poezie nichitiană, de ce n-am zice și stil fănușian?”

⁷ E. Simion, *Buzduganul unei generații. N. Labiș*, în *Scriitori români de azi*, vol. I, Ed. a II-a, Ed. Cartea Românească, București, 1978, p. 157.

⁸ E. Simion, *Un pact cu realul. Mircea Dinescu*, în *Scriitori români de azi*, vol. III, Ed. Cartea Românească, București, 1984, p. 413.

⁹ E. Simion, *Adrian Păunescu în Scriitori români de azi*, vol. I, Ed. a II-a, Ed. Cartea Românească, 1978, București, p. 260.

Se potrivește, am impresia, și omului care are un stil inconfundabil de existență și celui imposibil de a fi confundat, imitat, ignorat”¹⁰.

De Nichita Stănescu, colegul său de școală, îl leagă o prietenie specială, fără umbre sau ambiguități. Îl situează în rândul marilor poeți români din secolul al XX-lea. Opera sa e una din axele mari ale *Scriitorilor români de azi*, căci Nichita e „un mare poet care, cu închipuirile, jocurile, teoriile, stările, și abilitățile lui a schimbat fața poeziei românești. Un mare poet român într-o istorie imposibilă (epoca totalitarismului), un mare liric european aproape necunoscut”¹¹. Evident, exemplele se pot înmulți.

S-ar putea să existe un pariu ascuns, niciodată divulgat, doar sugerat, lăsat ca un grup statuar în apele limpezi ale Atlantidei. Să existe în *Scriitori români de azi* o revanșă a spiritului muntean în fața celui moldovean, evocat de E. Lovinescu? Să fi glisat „placenta literaturii române”, după un veac, de la nord la sud?

Cea întemeietoare, evocată de E. Lovinescu, să se fi metamorfozat în placenta modernismului literaturii române? Triada modernismului literaturii române să fie formată din operele lui Nichita Stănescu, Marin Sorescu și Marin Preda?

O mare comedie a cuvântului poate rezuma opera celor trei mari scriitori. La Nichita Stănescu ele, cuvintele, sunt „obiecte cosmice” care zboară „înainte și înapoi” între doi îndrăgostiți. Într-un poem reprezentativ – *Shakespeare*, din volumul *Poeme – lumea e făcută, ca-n Biblie*, în șapte zile, din cuvinte. O fascinație a cuvântului trăiește Ilie Moromete. Cu vorbe aspre încearcă să-l trezească la realitate Catrina Moromete: „Lovi-o-ar moartea de vorbă, Ilie, că nu te mai sature!”.

La temelia celor trei opere stă neliniștitul strămoș Caragiale, cum la temelia „placentei moldave” stă opera lui Eminescu.

BIBLIOGRAFIE:

***, *Dicționarul General al Literaturii Române* (coord. Eugen Simion; Ediția I: vol. I-VII, ediția a-II-a, revizuită, adăugită și adusă la zi, I-VIII vol.), Editura Muzeului Literaturii Române, 2016-2022

***, *Cronologia vieții literare românești* (coord. Eugen Simion) 1944 – 2012, 75 vol. Editura Muzeului Literaturii Române, 2016-2022.

A. E. Baconsky, *Opere*, 2 vol., Introducere de Eugen Simion, F.N.S.A., 2009

G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941.

Ștefan Aug. Doinaș, *Opere*, 2.vol., Introducere de Eugen Simion, F.N.S.A., 2016

¹⁰ E. Simion, *Fănuș Neagu*, în vol. *Amantul Marii Doamne Dracula*, Ed. Semne, București, 2001, p. 330.

¹¹ E. Simion, *Prefață la Opere*, vol. I (*Versuri*), Colecția *Opere fundamentale*, Ed. Univers enciclopedic, București, 2002, p. 29.

E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane, 1900-1937*, în *Scrieri*, vol. VI, Editura Minerva, 1975.

Fănuș Neagu, *Amantul Marii Doamne Dracula*, Ed. Semne, București, 2001.

Marin Preda, *Opere*, IV vol. Prefață de Eugen Simion, F.N.S.A., 2002-2003.

E. Simion, *Scrittori români de azi*, Editura Cartea Românească, vol. I (1974), vol. II (1978), vol. III (1984), vol. IV (1989).

Nichita Stănescu, *Opere*, vol. I (*Versuri*), Colecția *Opere fundamentale*, Ed. Univers enciclopedic, București, 2002.

EUGEN SIMION – BADGES ON THE LAPEL OF LITERARY WORKS

Abstract: This article refers, on the one hand, to the laborious activity of Eugen Simion in the field of criticism and literary history from his debut until 1989, materialized in the series *Romanian Writers of Today* (1974-1989), and, on the other hand, aims to reveal the passionate manner in which Eugen Simion was involved, from the date mentioned above, in several visionary projects, among which are the facsimilation of *Eminescu's Notebooks*, the *Chronology of the Romanian Literary Life* (1944-2012), the *General Dictionary of Romanian Literature* (8 vols) and the coordination of the Fundamental Works collection (also known as the Pléiade Collection) from which over 300 volumes appeared. Last but not least, the author of this article extracts from the work of Eugen Simion a series of memorable quotes, which he considers, in a symbolic way, “badges on the lapel of his books”

Keywords: *Eugen Simion, criticism and literary history, contemporary literature, national cultural projects, sayings.*